

ОБРАЗ «ІНШОГО» ТА ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ У ЄВРОПІ

Ивэр Нойманн. Использование «Другого». Образы «Востока» в формировании европейских идентичностей. – М.: Новое издательство, 2004. – 336 с.

Представлене на рецензію дослідження при його прочитанні викликало інтерес у силу кількох обставин.

По-перше, воно продовжує традицію студій дослідження неоколоніалізму, уявної географії, які розробляли Е. Саїд, Л. Вульф, Е. Томпсон та інші.

По-друге, книга Івера Нойманна цікава внаслідок формулювання проблеми: він досліджує, як уявна / уявлена географія та образи «Іншого» використовувалися та використовуються при формуванні колективних ідентичностей. Особливу увагу в розвідці він приділяє образу східного «Іншого», вивчаючи його вплив на «західні ідентичності». Нашим читачам слід придивитися до такої постановки проблеми. Адже не варто забувати, що в уяві жителів Центральної та Західної Європи ми постаємо саме східними (при чому швидше азійськими, а не європейськими) «Іншими». І, незважаючи на європоцентризм вітчизняного бачення історії України, ми поки що не в змозі змінити інерцію європейського ментального сприйняття українців, яке розміщує нас десь далеко на задвірках континенту.

По-третє, рецензоване дослідження має не лише науковий, а й практичний інтерес, оскільки розкриває мету і механізми-засоби конструювання образів «Іншого». Останнє для нас актуальне, оскільки в Україні ці механізми активно використовуються для формування часто полярних регіональних ідентичностей, що не йде на користь державі. Цитуємо самого Нойманна з цього приводу: «...Якщо ціною інтеграції є активне творення „Іншого” – то ця ціна є занадто висока...». Автор мав на увазі, що мета (інтеграція нації) не виправдовує існування певних засобів. Серед таких негідних засобів він розуміє і використання образу «Іншого», якщо останній слугує меті самоствердження за рахунок пониження іншого. Підтримуючи

думку дослідника, вважаємо за необхідне підкреслити, що ще більш аморальним це виглядає в умовах роз'єднання одного народу, коли на догоду особистим амбіціям і прагматичним інтересам певних діячів проводиться політика поляризації та «регіоналізації» країни, зокрема через пропагування в ЗМІ образів «донецьких», «бандерівців», «западенців», «націоналістів», «януковичів», «тітушек» і т. д.

У розділах книги характеризуються різні формати «Іншого» впродовж історичного розвитку цих образів. Автор наголошує на відмінностях колективної та індивідуальної ідентичності і, відповідно, впливу на них образів «Іншого» та «Чужого». Окрему частину присвячено аналізу ролі «Іншого» у світовій політиці.

Наступні глави розповідають про творення Європи та її регіонів. Автор детально зупиняється на ролі образів «Турка» та «Росії» в європейських дискурсах. Окремо Нойманн досліджує, як Угорщина, Польща і Чехія експлуатували негативний образ «Росії» в 1990-х рр. з метою їх включення до європейської спільноти на більш вигідних умовах. Принагідно згадується, як приблизно тоді ж у Словаччині у ЗМІ постійно наголошувалося на «схильності українців до криміналу», що сприяло процесам поспішної «деукраїнізації» місцевого українсько-росинського населення Пряшівщини.

Багато місця в книзі відводиться матеріалу про роль «Сходу» і «Заходу» в сучасному російському дискурсі, про творення нації росіян та складні взаємовідносини в середовищі мозаїчного населення цієї великої країни. Книга представляє інтерес унаслідок свого емпіричного характеру. І хоча вона стосується періоду «допутінської» Росії, однак на основі відомостей про 1990-ті рр. можна зробити висновок про

специфіку «ново-імперського» процесу формування колективних ідентичностей.

Загалом слід відмітити, що праця Івєра Нойманна приваблює не лише цікавим емпіричним матеріалом та оригінальним методологічним підходом, але й тим, що вона стимулює появу нових ідей і запитань, які виникають унаслідок ознайомлення з книгою. Оскільки процеси творення ідентичностей,

«регіоналізації», «поділу країни» перманентно присутні в минулому та сучасному житті України, варто відзначити потребу в публікації такого роду книг. Це повинно сприяти розвитку досліджень «воєн та політики пам'яті», використання образів «іншого / чужого», студій ментальності, колективних ідентичностей, які у вітчизняній науці перебувають поки що в зародковому стані.

Леньо П. Ю. (Ужгород)